

*Дорогим батькам
Степанові й Ніні Ситникам,
дружині Олесі та синам
Роману і Гордію
присвячую*

ПЕРЕДМОВА

Взятися за дослідження інтелектуалізації систем менеджменту мене спонукали роздуми над категоріями цілей та ефективності сучасного менеджменту в процесі господарської діяльності підприємств в умовах національної економіки України. Конститутивним питанням має стати: хто є сторонами, зацікавленими у ефективності систем менеджменту, чого вони прагнуть, які їхні потреби, можливості та обмеження? На основі відповідей на ці запитання варто формувати стратегії й тактичні заходи для забезпечення вигод зацікавлених сторін. Які управлінські процеси необхідно впровадити, щоб втілити в життя ці стратегії та заходи? Які можливості – повноваження, інтелектуально-знаннєві активи, персонал, технології, практичні методики, інфраструктури та фінансові ресурси – потрібні для здійснення таких управлінських процесів? Дуже важливою, життєво необхідною, особливістю моделі ефективності систем менеджменту має стати розмежування взаємних вимог та очікувань між вищими та нижчими рівнями управління. Аналогічно, необхідно розглядати взаємні вимоги та очікування підсистемам та інтелектуосіям. Власне, формування ефективної моделі систем менеджменту окреслило об'єкт нашого дослідження – процес інтелектуалізації систем менеджменту промислових підприємств в умовах становлення інтелектуально-знаннєвої економіки. Предмет дослідження – теоретико-методологічні й практичні засади формування процесу та оцінювання результативності інтелектуалізації систем менеджменту промислових підприємств в умовах становлення інтелектуально-знаннєвої економіки.

Трансформаційні процеси в світі, суспільстві, економіці, освіті й науці, царині культури створюють передумови для системного переосмислення багатьох теорій та усталених понять життєдіяльності людини, змінюючи світогляд сучасної й майбутньої особистості. Новітня стадія розвитку економічних відносин докорінно змінила уявлення про рушійні сили їх конкурентоздатності, про джерела майбутнього суспільного зростання, роль і значення індивідуальності та її інтелекту, знань у цивілізаційному поступі. Поняття «економіка знань», «наукомісткість продукції», «інтелектуалізація економіки», «високі технології», «наукомісткість ВВП», «наукова підтримка продукції»,

«інноваційне виробництво» є ключовими не лише у науковій та спеціальній літературі, а й у нормативно-правових актах держав, ділових і політичних заявах підприємців, урядовців та політиків багатьох країн світу. Досвід економічно розвинених країн і лідерів-виробників на світових ринках підтверджує вирішальне значення у їх зростанні саме науки, культури, інформатизації та духовності, а також комплексного фінансування освіти, наукових досліджень, інтелектуалізації виробничих і управлінських процесів.

У цьому контексті розвиток менеджменту як науки зазнає постійних змін через призму появи нових поглядів на управління, концепцій, трансформації парадигм, які обґрунтовані новими знаннями, винаходами і відкриттями у різних сферах життєдіяльності людей. Стрімкі зміни світового економічного устрою, вичерпність природних ресурсів, надмірне споживання незначної частки людства, яка володіє більшістю національних багатств, екологічні та економічні кризи супроводжують господарську діяльність підприємств. З іншого боку, динамічний розвиток науки, інформаційних технологій, короткий період між розробленням та реалізацією інновацій вимагають від менеджерів підприємств швидких та якісних дій.

Теоретико-методологічні та прикладні напрацювання у сфері формування і функціонування систем менеджменту підприємств свідчать про зростання диференціації рівнів управління та функціональних підсистем, завершення доби стандартних підходів до формування моделей управління та мотивування персоналу і, водночас, динамічне підвищення ролі «людського фактора», здібностей фахівців, цінності їхнього інтелекту, людських якостей та інтелектуальної активності.

Завдання менеджменту підприємств вже тепер здебільшого актуалізуються через оцінювання перспектив і наслідків, зумовлених процесом приросту інтелектуального капіталу, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, формуванням передумов для трансформації систем менеджменту підприємств, осмислення і узагальнення різних поглядів на цей процес, а також виявлення його сутності та форми. Розробленню ефективних теоретико-методологічних підходів до інтелектуалізації систем менеджменту підприємств істотно перешкоджає категорійна та структурна невизначеність, а також дублювання низки понять теорії менеджменту через збільшення кількості новітніх об'єктів управління (управління знаннями, управління інтелектуальним потенціалом, капіталом та власністю). Розширюється діапазон атестацій-показників і критеріїв, зумовлених нарощенням суб'єктно-об'єктної динаміки процесів внутрішнього та зовнішнього середовищ взаємодії у системах менеджменту.

Відтак потребує розвитку понятійно-категорійний апарат проблематики, необхідно окреслити елементно-структурні ознаки інтелектуалізації, розширити класифікаційні аспекти чинників впливу та рушіїв процесу інтелектуалізації

систем менеджменту підприємств, сформувані засади інтегрування складових систем менеджменту, а також розробити методологічне забезпечення аналізування інтелектуалізації систем менеджменту та оцінювання її результативності. Виникає потреба в розробленні концепції інтелектуалізації систем менеджменту підприємств, стратегічного і тактичного управління процесом інтелектуалізації систем менеджменту підприємств та формування механізму розвитку інтелектуальної активності як цільової функції менеджменту персоналу.

Власне щораз помітніше домінування інтелектуального чинника в менеджменті національних підприємств як ключового для формування конкурентних переваг підприємств, для досягнення їх управлінської, економічної, соціальної, капіталізаційної та іміджевої ефективності зумовлює актуальність вибраної тематики дослідження, його мети та завдань.

Мета дослідження – розробити концептуальні теоретико-методологічні й методико-прикладні засади забезпечення інтелектуалізації систем менеджменту промислових підприємств.

Методологічну основу дослідження становить сукупність принципів, прийомів, загальнотеоретичних, спеціальних та міждисциплінарних методів наукового дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань використано методи: *системний* – для формування концептуальної моделі інтелектуалізації систем менеджменту підприємств та для аналізування впливу активаторів інтелектуалізації систем менеджменту на управління персоналом промислових підприємств; *конкретизації, узагальнення, формалізації, систематизації* – для визначення і характеристики сутності інтелектуалізації систем менеджменту підприємств та її структурного й функційного наповнення; *методи групування та систематизування* – для типології інтелектуального потенціалу за сутнісно-змістовим підходом, удосконалення типології чинників впливу на процес інтелектуалізації систем менеджменту, для класифікації методів мотивування персоналу підприємств; *методи аналізу та синтезу* – для аналізування інтелектуалізаційних перетворень і розривів у функціонуванні промислових підприємств, а також для окреслення передумов сприяння та ризиків процесу інтелектуалізації моделі управління; *статистичний аналіз* – для системно-цільового ідентифікування особливостей процесу інтелектуалізації менеджменту підприємств, для аналізування інтелектуалізаційних перетворень і розривів у функціонуванні промислових підприємств, а також для окреслення передумов сприяння та ризиків процесу інтелектуалізації моделі управління; *метод експертних оцінок* – для розроблення методу рейтингового оцінювання результативності інтелектуалізації систем менеджменту підприємств, діагностування окремих показників впливу активаторів інтелектуалізації систем менеджменту на управління персоналом промислових підприємств; *метод структурно-*

логічного аналізу – для побудови моделі інтелектуалізації систем менеджменту підприємств під впливом чинників динаміки середовищ, концептуальної моделі інтелектуалізації систем менеджменту підприємств та моделі процесу інтелектуалізації систем менеджменту підприємств, організаційно-функціональної моделі механізму інтегрування підсистем (інтелектоносіїв) у системі менеджменту на засадах інтелектуалізації, моделі визначення рейтингу результативності інтелектуалізації СМП; *емпіричного дослідження* – під час розроблення анкети для оцінювання процесу інтелектуалізації систем менеджменту підприємств; *метод аналізування ієрархій* – для декомпозиції критеріїв та репрезентативних показників діагностування процесу інтелектуалізації систем менеджменту; *кореляційно-регресійний аналіз* – для аналізування впливу активаторів інтелектуалізації систем менеджменту на управління персоналом промислових підприємств; *матричний метод* – для оцінювання вагомості ключових критеріїв у ієрархічній структурі інтегрального рівня інтелектуалізації систем менеджменту; *метод рейтингування* – для визначення рейтингу рівня інтелектуалізації систем менеджменту; *метод імітаційного моделювання* – для розвитку особистісно-інтелектуального потенціалу; *морфологічний аналіз* – для уточнення понятійно-категорійного апарату проблематики; *графічний* – для наочного висвітлення теоретичного та методичного матеріалу.

У монографії на підставі аналізування наукової літератури та за результатами проведених досліджень стосовно діяльності промислових підприємств розроблено концепцію інтелектуалізації систем менеджменту підприємства на основі еволюційного процесу впливу чинників зовнішнього середовища і внутрішнього самоорганізування систем менеджменту під дією інтелектуально-знанневих активів та інформаційно-комунікаційних технологій, які дають змогу визначити основні категорії інтелектуалізації, послідовність її етапів, об'єкти спрямування, а також елементи моделі.

Уточнено понятійно-категорійний апарат процесу інтелектуалізації систем менеджменту підприємств, зокрема з нових позицій розкрито сутність понять «інтелектуалізація систем менеджменту», «інтелектуальний потенціал підприємства», «система менеджменту» та «структура системи менеджменту», які, на відміну від відомих трактувань, відрізняються введенням в аналіз відносної, кількісної, мотиваційної та структурної складових як домінантних критеріїв процесу інтелектуалізації систем менеджменту, а також узалежнення множини внутрішніх елементів системи та кількості взаємозв'язків між елементами систем менеджменту підприємства від рівня їх інтелектуально-знанневих активів.

Розвинено елементно-структурні складові систем менеджменту промислових підприємств у процесі їх інтелектуалізації, які, на відміну від на-

явних, згруповано в основні підсистеми: ухвалення управлінських рішень, цільову (підприємства, особи), функціональну. Сформовано типологію чинників впливу на процес і результативність інтелектуалізації систем менеджменту за ознаками різноаспектності їх атестацій. Розвинено класифікацію методів мотивування персоналу підприємств на основі виокремлення нових ознак та методів.

Розроблено елементну модель трансформації інтелектуально-знаннєвих активів підприємств, якою передбачено об'єднання у ході інтелектуалізації функціонування автономних підсистем управління (знаннями, інтелектуальним потенціалом, капіталом та власністю, креативністю, талантами, людським капіталом) в єдину підсистему «управління інтелектуально-знаннєвими активами підприємства» у системі менеджменту. Такий підхід дасть змогу попередні об'єкти управління розглядати як проміжні стадії єдиного процесу та актуалізувати специфічні функції, методи, інструментарій залежно від таких стадій.

У монографії запропоновано метод діагностування процесу інтелектуалізації систем менеджменту підприємств, що передбачає декомпозицію чинників оцінювання процесу інтелектуалізації, яка на основі технології оброблення статистичних та управлінських даних дає можливість визначати проміжні, групові та інтегральний індекси інтелектуалізації систем менеджменту. Зазначений метод дає змогу встановити склад онтогенних чинників систем (підсистем) менеджменту та характер їх впливу на процес інтелектуалізації, а також сформувані інструментарій стадійно-часового моніторингу процесу інтелектуалізації систем менеджменту.

Запропоновано метод рейтингового оцінювання результативності інтелектуалізації систем менеджменту підприємств, що передбачає визначення рейтингу інтегрального рівня інтелектуалізації систем менеджменту на підставі кількісної експертної оцінки позиції аналізованого об'єкта дослідження серед однотипних підприємств за системою якісних і кількісних деталізованих показників з урахуванням їхніх вагових коефіцієнтів, які рекомендовано встановлювати на основі групування за узагальненими критеріями (інтелектомісткість, інтелектоактивність, інтелектопродуктивність, інтегрованість, динамічність моделі управління).

Вдосконалено організаційно-функціональну модель механізму інтегрування підсистем (інтелектоносіїв) у системі менеджменту на засадах інтелектуалізації, яка передбачає поетапне здійснення основних функцій процесу інтегрування на основі виокремлення в системі менеджменту: різновидів рівнів інтегрування; стадій інтегрування її елементів; інтегративних стратегій (інтегрування – «часове», «просторове», «управлінське»).

Окреслено механізм розвитку інтелектуальної активності як цільової функції менеджменту персоналу підприємств, що ґрунтується на виокремленні

ідейно-світоглядного рівня інтелектуальної активності в системі менеджменту, окресленні конститутивних властивостей інтелектуально активного працівника, формуванні гнучкого середовища інтелектуального зростання персоналу та групуванні інтелектуально-особистісних якостей і компетенцій фахівців, що є пріоритетними для інтелектуалізації систем менеджменту.

Розвинено інструментарій моделювання розвитку особистісно-інтелектуального потенціалу в системах менеджменту, який вирізняється виокремленням теоретично-прикладних економіко-математичних моделей для: процесів дифузії інтелектуально-знанневих здобутків залежно від різних груп персоналу; залежності обсягу мотиваційної винагороди інтелектоносіїв від узагальненої пропозиції інтелектуально-знанневого продукту; ухвалення рішень учасниками інтелектуально активних середовищ (модель індивідуальної та колективної поведінки стосовно виконання певних інтелектуально-знанневих дій).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні та розвитку методико-прикладного підґрунтя трансформування систем менеджменту підприємств на основі здійснення процесів їх інтелектуалізації та у формуванні інтелектотворчої свідомості українців.

Найбільша подяка за сприяння у праці – її науковому редакторові, заслуженому працівнику народної освіти України, директорів Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту Національного університету «Львівська політехніка», професорові Олегу Кузьміну, що схвалив вибір теми та надавав цінні поради й зауваження. Неймовірна вдячність творчій натхненниці написання праці, професорові, завідувачеві кафедри менеджменту персоналу та адміністрування Національного університету «Львівська політехніка» Галині Захарчин та ректорові Львівської політехніки Юрієві Бобалу за створені комфортні умови навчання в докторантурі й праці в університеті.